

26 Eylül Gününün Dil Bayramı Olarak Kabulü ve Amasya’da Dil Bayramı Kutlamaları (1935-1936)*

Acceptance of September 26 as Language Day and Language Day Celebrations in Amasya (1935-1936)

Turgut İLERİ **

Öz

Dil, bir milletin oluşmasında, varlığını sürdürmesinde ve sahip olunan kültürün gelecek nesillere taşınmasında önemli bir araçtır. Cumhuriyet’in kültür temelleri üzerine kurulduğunu ifade eden Atatürk, kültürümüzün önemli unsurlarından biri olan dilimize gerekli olan değeri her zaman vermiştir. Bu bağlamda, bizzat Atatürk’ün direktifleri ile Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren Türk dilinin geliştirilmesi, zenginleştirilmesi ve yabancı dillerin etkisinden kurtarılması üzerine çalışmalar yapılmıştır. Türk dilinin kökeni, gelişmesi ve sadeleştirilmesi ile dünya dilleri arasında hak ettiği yere gelmesi amacıyla gerekli çalışmaları yapmak üzere 12 Temmuz 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Ardından 26 Eylül 1932’de İstanbul’da Dolmabahçe Sarayında I. Türk Dili Kurultayı toplanmıştır. Türk dilinin geleceğinin ilmi açıdan kurgulanmasını sağlayacak olan kurultayın son gününde şair ve yazar Halit Fahri Ozansoy, kurultayın açılış günü olan 26 Eylül gününün Dil bayramı olarak kutlanmasını teklif etmiştir. Teklif, kurultay üyelerinin oy birliği ile kabul edilmiştir. O günden sonra 26 Eylül günü Dil bayramı olarak kutlanmaktadır. Dil bayramı kutlamaları, Millî Mücadelenin amaç ve yönteminin belirlendiği Amasya vilayetinde de ilk yıllardan itibaren etkin bir şekilde yapılmıştır. Bu çalışmada, kutlamaların ilk yılları sayılabilecek 1935 ve 1936 yıllarında Amasya’da yapılan Dil bayramı kutlamaları hakkında bilgi verilmiştir. Makalenin hazırlanmasında doküman analizi yöntemi kullanılarak, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivinden, konu ile ilgili araştırma eserlerden ve dönemin gazetelerinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Dil Bayramı, Kurultay, Türk Dili.

Abstract

Language is an important tool in the formation of a nation, its survival and the transfer of its culture to future generations. Stating that the Republic was founded on cultural foundations, Atatürk always gave the necessary value to our language, which is one of the important elements of our culture. In this context, with the directives of Atatürk himself, since the first years of the Republic, efforts have been made to develop and enrich the Turkish Language and to save it from the influence of foreign languages. The Turkish Language Research Society was founded on July 12, 1932, to carry out the necessary studies to investigate the origin, development and simplification of the Turkish language and to bring it to its rightful place among the world languages. Then, on September 26, 1932, 1st Turkish Language Congress was held in Dolmabahçe Palace in Istanbul. On the last day of the congress, which would enable the scientific construction of the future of the Turkish Language, poet and writer Halit Fahri Ozansoy proposed September 26, the opening day of the congress, to be celebrated as Language Day. The proposal was accepted unanimously by the members of the assembly. From that day on, September 26 is celebrated as Language Day. Since then, September 26 has been celebrated as Language Day. Language Day celebrations have been held effectively in the province of Amasya, where the aim and method of the War of Independence were determined, from the first years. In this study, information is given about the Language Day celebrations held in Amasya in 1935 and 1936, which can be considered the first years of the celebration. In this study, the document analysis method was used, and the Prime Ministry Republic Archives, research works on the subject and newspapers of the period were used.

Keywords: Amasya, Language Festival, Congress, Turkish Language.

* Bu çalışma, 29-30, Kasım 2024 tarihinde Çorum’da yapılan “Hattusas 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresinde” sözlü bildiri olarak sunulmuş, bildiri kitabında yayınlanan metin, genişletilerek makale haline getirilmiştir.

** Doç. Dr., Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Eğitimi. turgut.ileri@amasya.edu.tr

ORCID: 0000-0003-2029-1354

Atrf/Citation: İleri, T. (2025). 26 Eylül Gününün Dil Bayramı Olarak Kabulü ve Amasya’da Dil Bayramı Kutlamaları (1935-1936). *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 43-55.

Geliş Tarihi	12.04.2025
Kabul Tarihi	02.06.2025
Yayın Tarihi	30.06.2025
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme
Etik Beyan	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Benzerlik Taraması	intihal.net
Etik Bildirim	lisansustu@erdogan.edu.tr
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
Telif & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC-ND 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

1. Giriş

Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle beraber Türk dili, uzun bir süre Arap ve Fars dillerinin etkisinde kalmış ve bu süreç 19. yüzyıla kadar devam etmiştir. Türkçe’nin karşı karşıya kaldığı bu durumu yakından izleyen milli duyguları kuvvetli ve gelişmelere duyarlı bir kısım Türk aydını gösterdikleri çabalarla Türk dilini, diğer diller karşısında savunmaya çalışmışlardır. Söz konusu aydınlar, 19. yüzyıldan itibaren dil meselelerine yeniden ve daha kuvvetli eğilmişler, her biri dil davası olarak adlandırılan konu üzerinde ayrı ayrı durarak, çözüm yolları aramışlardır. Başta Ziya Gökalp olmak üzere Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Süavi, Ahmet Vefik Paşa, Ömer Seyfettin, Tevfik Fikret, Ahmet Rasim, Halit Ziya ve Şemsettin Sami gibi birçok aydın bu dönemde Türk dili konusundaki hassasiyetlerini ortaya koymuşlardır (Sertkaya, 1966, s. 41). II. Meşrutiyet dönemi olarak adlandırdığımız bu devrede, dil konusu ile ilgili en bilinçli hareket *Yeni Lisan Akımı* ismiyle ortaya çıkmıştır. Ulusal kimliğe sahip edebiyatın milli bir dille yaratılacağını ileri süren bu akımın temsilcileri, yazılarını *Yeni Lisan* başlığı altında yazdıkları için *Yeni Lisancılar* diye tanındılar ve dildeki esas rahatsızlığın dili tamamen sarmış olan yabancı usul ve kaidelerden geldiğini ileri sürdüler. Onlara göre, dilimizdeki Arapça ve Farsçaya ait dilbilgisi kuralları dilden atılmalı, yeni isim ve sıfat tamlamalarında Türkçe kurallar olmalı, Türk lehçelerinden kelime alınmamalı, İstanbul Türkçesine dayalı canlı bir yazı dili oluşturulmalı, dil ve edebiyat Doğu ve Batı taklitçiliğinden kurtararak milli bir dil ve edebiyat yaratılmalıydı (Korkmaz, 1995, s. 222-223). Tüm bu çabalar ve çalışmalar konu ile ilgili olumlu yönde adımlar atılmasını sağlamışsa da Türk dilinin Arapça ve Farsçanın etkisinden kurtarılmasını, kendi benliğine kavuşturulmasını ve sadeleştirmesini istenen noktaya getirmemiş, bu yönde çalışmalar Cumhuriyet’in ilanından sonraki dönemde de devam etmiştir (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dil-bayrami:1>). Konu, Cumhuriyet’in ilanından sonra Dil Davası olarak adlandırılmış, Cumhurbaşkanı Atatürk bizzat bu mesele ile yakından ilgilenmiştir. O, Türkçeyi Türk kültürünün en önemli ögesi olarak görmüş, dünyada en güzel, en zengin ve en kolay dil olarak tanımlamıştır. Milletın ahlakının, geleneklerinin, hatıralarının, çıkarlarının, kısaca milliyetini oluşturan her şeyin dil sayesinde korunduğunu ifade ederek, Türk dilinin milletin kalbi ve aynı zamanda milletin zihni olduğunu vurgulamıştır (İnan, 2000, s. 29). Dil konusunda yapılması gereken çalışmaların bilimsel temelde çok yönlü ve kapsamlı bir programa bağlanması gereği üzerinde durulmuştur. Yapılan çalışmaların ardından dil inkılabının fikri temelleri ortaya konmuştur¹. Belirlenen ilkeler şu şekilde özetlenebilir: Türk dilinin millileştirilmesi; kendi yapı ve işleyişine uygun bir gelişme yolunun belirlenmesi, Türkçenin güzelliği ve zenginliğinin ortaya konulması, kelime türetme ve terimleri oluşturma imkanları bakımından işlerlik kazandırılmasıdır (Korkmaz, 1995, s. 222). Bunların yanında, Türk dili konusundaki çalışmaların bilim temelinde yapılması için tedbir alınması ve Dil Tetkik Cemiyeti’nin kurularak Türk dili çalışmalarına kurum marifeti ile yürütülmesi benimsenmiştir. 3 Mart 1924 tarihinde kabul edilen Tevhid-i Tedrisat (Öğretimin Birleştirilmesi) Kanunu ile başlayan eğitim alanındaki yenileşme süreci, 1927 yılında bizzat Atatürk’ün yazı inkılabı ile ilgili başlattığı fikir çalışmaları sonucunda 1 Kasım 1928 de *Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkındaki Kanun* kabul edilmiş, 3 Kasım da yürürlüğe girmiştir (Resmî Gazete, 3 Teşrinisani 1928: 6001-6002). Kanun 11 maddeden oluşmaktadır. Buna göre; kanun yürürlüğe girdiğinde, bütün devlet dairelerinde ve özel kurumlarda, yazışmaların tamamı yeni harflerle yapılacaktır. Uygulamaya hemen başlanacak, 1 Ocak 1929'a kadar geçiş tamamlanacak, ancak tahkik evraklarının, basılı evrakın ve defterlerin yazılması, Haziran 1929'a kadar sürebilecektir. Yine bu tarihe kadar eski yazı ile yazılmış dilekçelerin kabulüne devam edilecektir. Gazete, dergi, levha, ilân ve reklamlar 1 Aralık 1928'den itibaren yeni harflerle çıkarılacaktır.

¹ Dil İnkılabının dayandığı fikri temeller için bakınız; Zeynep Korkmaz, Atatürkçü Düşüncede Türk Dilinin Yeri, Atatürkçü Düşünce El Kitabı, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1995, s. 224

Kitaplar ise 1929 yılı Ocak ayından başlayarak yeni harflerle basılacaktı (Tongul, 2004: 125-126). Yeni Türk alfabesine geçiş süreci bir başka açıdan bakıldığında, halkın öğrenim talebinin kısa zamanda gerçekleştirilebilmesinde itici bir güç oluşturmuştur. Artan öğrenim talebi üzerine düzenin daha sistemli yürütülebilmesi için Millet Mekteplerinin açılmasına karar verilmiştir. Bu mektepler, kişilerin okuryazarlık oranlarını hızlı ve sistemli bir şekilde arttırarak temel bilgilerin verilmesini sağlamak üzere faaliyet göstermişlerdir (Yamaç, 2023, s. 246-247). Kısaca ifade etmek gerekirse yeni alfabenin kabul edilmesi, dilde yapılacak yeniliklere ortam hazırlamıştır. Milli kültürümüzün temeli olan dilde yenileşmenin zorunlu olduğundan hareketle, halkın psikolojisine uygun ve ihtiyaçlarını kolayca ifade edebilecek bir yapıya kavuşturulması kaçınılmaz görülmüştür (Ertan, 2011, s. 200). Bu bağlamda Türk dilinin kendi benliğine kavuşturulması ve diğer dillerin etkisinden kurtarılması yönündeki çalışmalar, başta dilde yeniliği savunanlar olmak üzere Türk aydınları ve yöneticileri arasında memnuniyet yaratmıştır. Nihayet konu üzerinde ilmi çalışmaların başlatılması düşünülmüştür. Atatürk, dil meselesi üzerine eğilmek gerektiğini zaman zaman dile getirmiştir. Bu devrede yapılan birçok toplantıda dil konusundaki hassasiyetini belirten konuşmalar yapmış; millî his ile dil arasındaki bağın çok kuvvetli olduğunu, dilin millî ve zengin olması gerektiğini, Türk dilinin milletin kalbi ve zihni olduğunu, dilin şuurla işlenmesi gerektiğini ifade etmiştir (Akalin 2004, s. 30). O, kanunlar ve resmi yazışmalarda kullanılan dilin halk tarafından anlaşılır olmasını, her medeni ve ileri dillerde olduğu gibi Türkçenin de ilmi dilbilgisinin yazılmasını, zenginliğini ortaya koyacak sözcükler tespit edilerek yeni sözcük türetme imkânlarının araştırılmasını arzu etmiştir. Ayrıca dünya çapında Türkoloji uzmanlarının yetiştirilmesine de işaret etmiştir (Hacıeminoğlu, 1967, s. 845). Başta Cumhurbaşkanı Atatürk olmak üzere konuya hassasiyet duyanlar, dil işleri ile ilgilenmenin zamanı geldiğini belirterek çalışmalarını yoğunlaştırmışlardır. Önce, Türk dilini değerine yaraşır bir seviyeye ulaştırmak ve dünya dilleri arasında hak ettiği yere gelmesini sağlamak için dil üzerinde çalışmalar yapacak bir cemiyetin kurulmasına karar verilmiştir. Ardından 12 Temmuz 1932’de adı daha sonra Türk Dil Kurumu olacak olan Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur (<https://tdk.gov.tr/icerik/duyurular/26-eylul-dil-bayrami>).

Böylece Atatürk’ün öncülüğünde ülkede dil seferberliği başlatılmıştır. Dil çalışmalarının nasıl ve hangi alanda yapılacağını belirlemek amacıyla yine Atatürk’ün önerileriyle büyük bir dil kurultayının toplanmasına karar verilmiştir. Karara uygun olarak Türk Dili Tetkik Cemiyeti yetkili kurullarını oluşturmuş, çalışmalarını ve yöntemini belirlemek üzere 26 Eylül-5 Ekim 1932 tarihleri arasında I. Türk Dil Kurultayı düzenlenmiştir. Kurultay, 26 Eylül günü saat 14.00’de Dolmabahçe Sarayında Muayede (bayramlaşma) salonunda Türk Dili Tetkik Cemiyeti başkanı Samih Rifat Bey’in konuşmasıyla açılmıştır. Ardından kurultay başkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Kâzım Paşa, yardımcılıklarına ise Maarif Vekili Reşit Galip ve Samih Rifat beyler seçilmişlerdir. Dil ile ilgili hazırlanan 20 bildiri sunulmuş, tartışma ve farklı görüşlerin dile getirildiği konuşmalar yapılmış, Türk Dili Tetkik Cemiyetinin tüzüğü kabul edilerek, çalışma programı belirlenmiştir (Özüçetin, Kara ve Bolat, 2017, s. 254-255). Davet edilen dilcilerin yanında, Abdülhak Hamit, Sami Paşazade, Halit Ziya, Cenap Şahabettin, Hüseyin Cahit, Hüseyin Rahmi, Mehmet Emin, Ahmet Haşim, Ahmet Rasim, Falih Rıfkı, Yunus Nadi gibi şair ve yazarlar da bulunmuştur (Akalin, 2002, s. 15-25). Kurultaya yurt dışından da uzmanlar katılmış, yaklaşık 3000’e yakın dinleyici programı takip etmişti. Günün anlamı üzerine Kurultay’da bir konuşma yapan Fuat Köprülü, 26 Eylül gününü millî Rönesans olarak tanımlamıştır (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/642/Dil-Bayrami>)

Atatürk, 9 gün süren kurultayın öğleden sonraki oturumlarının tamamına katılmış, kendisine ayrılan bölümde kimi zaman devlet görevlileriyle kimi zaman da Türkiye’ye resmî ziyarette bulunan yabancı konuklarla birlikte sunulan bildirileri ve dil üzerine yapılan konuşmaları dikkatle dinlemiştir. Kurultay sırasında konuşmaların Dolmabahçe Sarayı’nın duvarları arasında kalmaması, herkesin konuşma ve tartışmaları dinleyebilmesi için

Saray’a bir radyo düzeneği kurulmuştur. Ayrıca halkın radyodan naklen yayını takip edebilmesi için bütün şehir ve kasabaların meydanlarına da hoparlörler yerleştirilmiştir (Ülgen, 2023, s. 48-49). Kurultayın başarıyla tamamlanmasından sonra dil konusunda belirlenen ilkeler doğrultusunda başlatılan çalışmalar ciddiyle sürdürülmüş, toplantılarda alınan kararlar hayata geçirilmiştir. Bu bağlamda 1932-1934 yılları arasındaki dönemde Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıklarının ortaya konması için dil seferberliği başlatılmıştır. Kurumda bu işleri yürütecek bilim kadrosu olmadığı için başlatılan dil seferberliği, yurdun her bir tarafında gönüllü kimseler tarafından yürütülmüştür. Osmanlıcadan Türkçeye çevrilen söz karşılıkları Tarama Dergisinde yayınlanmıştır. 1934-1936 yılları arasındaki dönemde bir önceki dönemin tarama ve derleme çalışmaları gözden geçirilerek, Türkçe karşılıkları bulunmayan Arapça ve Farsça kelimeler olduğu gibi bırakılmıştır. 1936-1938 yılları arasında aşırı özleştirme çalışmalarından vazgeçilerek, normal dil çalışmalarına dönmüştür. Bu çabaların sonucunda Türk dili, anlatım bakımından sade, kısa ve daha anlaşılır hale getirilmiştir (Korkmaz, 1995, s. 232-240). Dil alanındaki çalışmalara bir istikamet vermesi ve çalışmaları yönlendirecek ana programı ortaya koyması yönüyle I. Türk Dil Kurultayı’nın katkıları büyük olmuştur (Turan, 2002, s. 198). Kurultayın son gününde yapılan oturumda, açılış günü olan 26 Eylül’ün dil bayramı olarak kutlanması önerilmiştir (<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/642/Dil-Bayrami>)

2. 26 Eylül’ün Dil Bayramı Olarak Kabul Edilmesi

Dil davası olarak adlandırılan konuyla yakından ilgilenen Atatürk, 2-11 Temmuz 1932 tarihinde Ankara’da yapılan I. Türk Tarih Kongresinin tamamlandığı günün akşamı Çankaya Köşkünde Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti üyeleri ile bir araya gelerek gündemle ilgili fikir alışverişinde bulunmuştur. Görüşmeler sırasında Tarih Kongresine katılmış bulunan heyettekilere Atatürk: *Dil işlerini düşünecek zaman gelmiştir. Ne dersiniz?* sorusunu sormuş, ardından kendi düşüncesini belirtmek üzere, mevcut sıkıntıların üstesinden geleceği ve katkı sağlayacağı inancıyla *Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi bir de ona kardeş bir dil cemiyeti kuralım. Adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olsun* demiştir. Böylece cemiyetin kurulması için ilk adım atılmıştır. 12 Temmuz 1932 günü hükümetten alınan izinname Emniyet İşleri Umum Müdürlüğüne gönderilerek cemiyetin kuruluşu gerçekleştirilmiştir (Sakaoğlu, 1991, s. 22-23). Atatürk tarafından belirlenen cemiyetin faaliyet taslağı; sözlük, terim, dilbilgisi, etimoloji ve dil bilimi çalışmaları yapmak olarak ifade edilmiş ve amacı; *Türk dilinin öz güzelliğini meydana çıkarmak, onu dünya dilleri arasında değerine yarışır yüksekliğe erdirmek* olarak belirlenmiştir. Bu gelişmelerin ardından yine Atatürk’ün talimatlarıyla, 26 Eylül 1932 günü yerli ve yabancı bilgin, edebiyatçı ve yazarların katıldığı I. Türk Dil Kurultayı toplanmıştır (Timurtaş, 1967, s. 881). 27 Eylül tarihli gazetelerde I. Dil Kurultayının büyük bir merasimle açıldığı, Atatürk’ün toplantıyı sonuna kadar takip ettiği, Maarif Vekili Reşit Galip ve Samih Rifat beyin ’in gündemle ilgili konuşma yaptıkları ana sayfadan haber olarak verilmiştir (Cumhuriyet, 27 Eylül 1932, s. 1,5; Vakit, 27 Eylül 1932, s. 1). Kurultayın toplanması ile Türk dili üzerinde yapılacak çalışmaları şekillendirecek bir ana program hazırlanmıştır. Programda², Türk dilini tüm ihtiyaçları karşılayacak hale getirmek ve iki dil varlığını ortadan kaldırarak temel unsurları öz Türkçe olan milli bir dil haline getirmek vurgusu yapılmıştır (Korkmaz, 1995, s. 223). Kabul edilen çalışma programı 7 maddede özetlenmiştir. Buna göre:

1- *Türkçe’nin gerek Sümer, Eti gibi en eski Türk dilleriyle, gerek Hint-Avrupa, Sami denilen dillerle mukayesesi yapılmalıdır.*

2- *Türkçe’nin tarihi inkişafı aranmalı, mukayeseli dilbilgisi yazılmalıdır.*

² I. Türk Dili Kurultayı hakkında geniş bilgi için bakınız: Türk Dili Kurultayı/ Tezler, Müzakere Zabıtları, İstanbul, 1933.

3- *Türk lehçelerindeki kelimeler derlenerek lehçeler lügati, sonra esas Türk lügati, Türk sarfi (dil bilgisi), nahvi (cümle bilgisi) tez elden yapılmalıdır. Sarf, nahiv, lügat yapılırken, ıstılah konulurken Türkçenin bütün lahikalarının (ek, ilave) araştırılmasına, bu lahikaların, edatların dilimizin bütün ihtiyaçlarına yetecek surette işlenmesine ehemmiyet verilmelidir.*

4- *Türkçe'nin tarihi dilbilgisi yazılmalıdır.*

5- *Şark ve Garp memleketlerinde çıkan Türk dili hakkındaki eserler toplanmalı, bu eserlerden lazım olanları dilimize çevrilmelidir.*

6- *Cemiyet gerek kendisinin gerek dışarıda Türk dili işleriyle uğraşanların tetkiklerini bir mecmua ile neşretmelidir.*

7- *Memleket gazetelerine dil işlerine hususi yer verdirilmelidir* (Temir, 1967, s. 565).

Yapılacak çalışmaların bir program dahilinde ortaya konulduğu dil kurultayı 9 gün sürmüştür. Atatürk de bütün oturumlara katılmış, bildirileri dinlemiş, notlar almış, oturum aralarında dil bilimcilerle sohbetlerde bulunmuştur. Oturumların son gününde şair ve yazar Halit Fahri Bey, bu büyük toplantının açılış günü olan 26 Eylül'ün dil bayramı olarak kutlanması önerisinde bulunmuştur. Öneri kurultay üyeleri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir. O tarihten itibaren 26 Eylül günü, dil bayramı olarak kutlanmaya başlanmıştır. Böylelikle resmi olarak kutlanan bir dil bayramı günü kamu ve sosyal hayatımıza girmiştir. Bununla birlikte Türk tarihinde, Türkçe'nin korunması ve devlet dili olmasını sağlamak amacıyla, Karamanoğlu Mehmet Bey'in, Selçuklu Sultanı Alaeddin Siyavuş'un veziri olmasından sonra, onun tarafından 13 Mayıs 1277 tarihinde alınan bir karardan söz edilmektedir (TDVİA, 2003, s. 445) Bu karar, kimi tarih çalışmalarında ferman olarak adlandırılmıştır. Yayınlandığı ifade edilen fermana, bundan böyle Türkçe'den başka dil konuşulmaması kararı, *şimden gerü hiç kimesne kapuda ve divanda ve mecalis ve seyranda Türki dilinden gayri dil söylemeye* şeklinde ifade edilmiştir. Söz konusu fermanın yayınlandığı kabul edilen 13 Mayıs³ günü, bazı devlet kurumlarınca dil bayramı olarak kutlanmak istenmiş, resmi olarak kutlanması için de 2008 yılında kanun teklifinde bulunulmuştur. Resmi olarak kutlanan bir dil bayramının olması nedeniyle teklif komisyonda bekletilmiş, bir karar çıkmamıştır. Sonuç olarak günümüzde resmi olarak kutlanan dil bayramı 26 Eylül 1932 günü I. Türk Dil Kurultayında kabul edilen bayramdır ([https:// ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dil-bayrami 1-2](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dil-bayrami-1-2)).

Türk Dil bayramı ilk kez 1933 yılı 26 Eylül'ünde kutlanmıştır. İlk yılın kutlamaları kurum içinde yapılmış, kutlamalar biraz sönük geçmiştir. Bayramın sönük geçmesinin en temel nedeni olarak bayramın ait olduğu kurumun yasal çerçevesinin ve kurumsal yapısının tam olarak belirgin olmadığı, gösterilmiştir (Kendirci, 2023, s. 186). 1934 yılı kutlamaları daha zengin bir plan ve program dahilinde yürütülmüştür. Bu bağlamda halkevlerinin merkez ve kaza şubelerinde var olan dil, tarih ve edebiyat komitelerinin nezareti altında kutlama merasimlerinin yapılması kararlaştırılmıştır. Merkez ve bütün vilayetlerdeki gazetelerde dil savaşı üzerine yazılar yazılması ve konferansların verilmesi, Ankara ve İstanbul radyolarından belirlenen esaslara göre hazırlıklar yapılması ve yapılan hazırlıkların sonuçlarından merkezin haberdar edilmesi, Türk Dili Tetkik Cemiyetinden rica edilmiştir (Cumhuriyet, 4 Eylül 1934, s. 1,3). Dil bayramının ikinci yıl kutlamaları 26 Eylül 1934 tarihli gazetelerde ayrıntılı bir şekilde yer almıştır. Gazeteler genellikle *Dil Bayramı* başlığı altında günün anlamını anlatan yazılarını manşetten vermişlerdir (Akşam, Cumhuriyet, 26 Eylül 1934, s. 1). İstanbul'da ise Halkevi idare heyeti başkan ve temsil komitesinde görevli kimselerin dil üzerine yaptıkları konuşmalar, radyo yayınları vasıtasıyla halka duyurulmuştur (Kendirci, 2023, s. 193). Bu yıldan sonraki kutlamalar ise daha planlı

³ Karamanoğlu Mehmet Bey'in "divanda, dergâhta, bargâhta, mecliste, meydanda hiç kimsenin Türkçe 'den başka bir dil konuşulmaması" kararı, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'nde "Karamanoğulları" maddesinde 19 Mayıs 1277 olarak belirtilmiştir. (TDVİA), 28, 445, 2003.

ve programlı yürütülmüş, dil bayramı ulusça kutlanmıştır. Türk Dili Araştırma Cemiyeti Genel Sekreterliği tarafından hazırlanan programda; Dil işinin ulusun ortak bir işi olduğu, bayramın geçen yıllarda olduğu gibi Halkevleri ile Basın ve Yayın Kurumları tarafından geniş ölçüde kutlanacağı, Türk Dili Araştırma Kurumu tarafından tüm yurda hitaben radyo vasıtası ile bir konuşma yapılacağı, Halkevlerinin önceden toplantılar yaparak okunacak şiir ve söylevlerin anlaşılır, öz ve sade bir dille hazırlanması ve şiir ile söylevlerin bir suretinin kurum merkezine gönderilmesi, Türkiye’de çıkan gazetelerde o gün dil konusunun önemine değinen yazılar yazılmasına işaret edilmiştir (Kendirci, 2023, s. 195). Yapılan kutlama etkinliklerinden ve gazete haberlerinden anlaşıldığı kadarıyla bayram kutlamaları söz konusu programa uygun bir şekilde yapılmıştır. Özellikle Halkevleri tarafından yapılan kutlama toplantılarında bayrama ilişkin konuşma ve şiirlerin yapılması, ulusal gazetelerin bayram kutlamalarına geniş yer vermesi bayrama verilen önemi göstermektedir (Kurun, 27 Eylül 1935, s. 1). Başkentte yayınlanan Ulus gazetesinin 26 Eylül 1935 günü baskısında; *Dil bayramını bugün kutluyoruz* başlığı altında dil bayramının nasıl kutlanacağı ve bütün yurtda Halkevlerinde törenlerin yapılacağı manşetten verilmiştir. Haberin ayrıntısında dilimizin milli bir yapıya kavuşturulması gereğinden bahsedilerek, bir ulusun gelişmesinde ve ilerlemesinde dilin önemine işaret edilmiştir. Kutlamalara halkın katılımı geniş çapta sağlanmıştır (Ulus, 26 Eylül 1935, s. 1-2).

1936 yılı dil bayramı kutlamaları da oldukça canlı ve etkili gerçekleştirilmiştir. O yıla kadar hazırlanmış en detaylı kutlama programı hazırlanmıştır. Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan programda kutlamaların; Türk Dil Kurumu üyeleri, Halkevleri, gazeteler, yurdun bütün dil konusu ile ilgili olanların ve hassasiyet gösterenlerin katılımı ile Ankara ve İstanbul radyolarında yapılacak kutlama programı çerçevesinde yürütüleceği belirtilmiştir. Halkevleri tarafından da dil hakkında verilecek konferanslar ve şiirlerle bir bayram havası içinde kutlanacağına işaret edilmiştir. Yine verilecek konferansların ve okunan şiirlerin birer suretinin Türk Dil Kurumu Genel Sekreterliğine gönderilmesi istenmiştir. Halka hitaben hazırlanan konuşmaların, şiirlerin ve yazıların herkesin anlayabileceği, açık, sade ve güzel bir Türkçe ile olmasına dikkat edilmesi ayrıca belirtilmiştir. Yapılacak etkinliklere halkın katılımının sağlanması yolunda duyurular da yapılmıştır (Kendirci, 2023, s. 198-199). Ulusal basın, kutlamaları ayrıntıları ile vermeye çalışmıştır. Bu bağlamda Ulus gazetesi 26 Eylül tarihli baskısında, *Bugün Dil Bayramı*, Tan gazetesi ise *Bütün memleket Dil bayramını kutluyor* başlığı ile kutlamaların ayrıntıları hakkında bilgi vermiştir (Ulus, Tan, 26 Eylül 1936, s. 1). Gazetelerin 27 Eylül tarihli baskılarında da kutlamaların yapıldığına ilişkin haberler yapılmıştır (Ulus, Akşam, Haber, 27 Eylül 1936, s. 1).

Tüm bu çalışmalar Atatürk tarafından da yakinen izlenmiştir. Daha 1933 yılında Türk Dili Araştırma Kurumunun bütün merkez heyeti üyeleri Atatürk tarafından Çankaya Köşküne olağanüstü toplantıya çağırılmışlar, Türk dili üzerine çalışmalar yapılması için dil seferberliği başlatılmıştır. Bu bağlamda Kamus-u Türki’den Osmanlıca kelimelerin bir kısmının Türkçe karşılığı belirlenerek bir anket çalışması yapılmış⁴, ardından eski metinlerden kelime tarama işine girilmiştir. Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları Tarama Dergisi denilen bir dergide toplanmış, 1934 yılında büyük bir kitap halinde basılmıştır. Dil Kurumunun komisyon çalışmalarını daha da genişletmek amacıyla Anadolu Kulübü adıyla yeni bir çalışma grubu oluşturulmuş, bu kulübün çalışmalarını Atatürk dikkatle takip etmiştir. Kulüp üyelerinin, 3 aylık çalışmaları sonucunda Osmanlıcadan Türkçeye 7000 bin kelimelik Cep Kılavuzu adıyla bir kitap basılmıştır. Atatürk, dil

⁴ Anket çalışması, Kamus-u Türki’de var olan Osmanlıca kelimelerden her gün en az 10 tanesinin bütün gazetelerde ilan edilmesi ve bu kelimelerin Öztürkçe karşılıklarının okuyuculardan istenmesi şeklinde yürütülmüştür. Bu yöntemle elde edilen anket sonuçları 12 Mart 1933 günü gazetelerde yayınlanmıştır. Verilen cevaplar arasında, kelimelere uygun karşılıklar bulunması yanında, çok ilgisiz cevaplar da verilmiştir. Bu çalışmaların sonucu olarak *Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi* adıyla 1934 yılı Temmuz ayında bir kitap basılmıştır. (Bakınız: Atatürk Devrinde Dil Çalışmaları ve Akademi Meselesi, *Türk Kültürü*, Mayıs 1968, 67, 433-434).

üzerine yapılacak çalışmaların daha da geliştirilmesi amacıyla var olan kurumların ulusal akademiler haline getirilmesini arzu etmiş, bu düşüncesini zaman zaman dile getirmiştir (İnan, 1968, s. 433-435). Türk Dil Kurultayında yapılan konuşmaları dikkatle izlemesi, toplantılara katılması, konuya ilişkin fikirler beyan etmesi, çaba ve gayretleri Atatürk'ün Türk dilini milli bir yapıya kavuşturma hassasiyetini bize göstermektedir. İlk olarak yeni Türk alfabesinin hazırlanması ve kabul edilmesi, ikinci olarak da dil üzerine yapılacak çalışmaları bizzat organize etmesinden, Atatürk'ün dil konusunu çok önemseydiği anlaşılmaktadır. Aynı duyarlılığı bir günün belirlenerek dil bayramı olarak kutlanmasında da göstermiştir. Kısaca, Türk dilinin yabancı diller boyunduruğundan kurtararak milli bir kimliğe kavuşturulması çalışmalarına yön vererek ısrarlı takipçisi olmuştur. Hayatının son yıllarında hemen hemen bütün vaktini Türk Tarihi ve Türk dilini araştırmakla geçiren Atatürk, bu yoldaki çalışmaların devamını sağlamak amacıyla Türk Tarihi ve dilini batı tarzı ilmi metotlar ile tetkik edecek ilim adamları ve akademisyenlerin yetiştirilmesi için fakültelerin kurulmasını sağlamıştır. Sahip olduğu şahsi servetini Türk dili ve tarihini araştırarak kurumlara vakfetmiştir (Köymen, 1966, s. 14).

Türkçenin kendi öz benliğine kavuşturulması amacıyla yürütülen ilmi çalışmaları halka anlatabilmek, halkı bilinçlendirmek ve bunu halkla birlikte başarabilmek amacıyla ilan edilen dil bayramı kutlamalarının halkı aydınlatmada önemli rol oynadığı görülmüştür. Dil bayramı kutlamaları bu özelliği ile başta İstanbul ve Ankara olmak üzere tüm vilayetlerde görkemli törenler yapılarak gerçekleştirilmiştir. Genellikle il ve ilçe halkevleri tarafından uygulamaya koyulan programlarda yapılan konuşmalarda, Türk dilinin dünya medeniyet dilleri arasında eski zenginliğine ve layık olduğu yere gelmesinin sağlanacağına vurgu yapılmıştır. Okunan şiirlerle de Türkçenin duygu, güzellik ve anlatım yönünden mükemmelliği ortaya konmaya çalışılmıştır. Dil bayramı kutlamaları birçok kentte olduğu gibi Orta Karadeniz bölgesinde yer alan ve tarihi bir kimliğe sahip Amasya'da da ilk yıllardan itibaren imkanlar ölçüsünde kutlanmıştır.

Çalışmamızda, kutlamaların ilk yılları sayılabilecek 1935 ve 1936 yıllarında Amasya'da yapılan bayram kutlamaları hakkında bilgi verilmiştir. Çalışma konusunun 1935 ve 1936 yılları ile sınırlandırılması, kutlamaların ilk yılları olması ve etkinliklerin daha coşkulu yapılmasından dolayı düşünülmüştür.

3. Amasya'da 1935 ve 1936 Yıllarında Dil bayramı Kutlamaları

Türkiye'nin birçok yöresinde olduğu gibi Amasya vilayetinde de dil bayramı kutlamaları ilk yıllardan itibaren heyecanlı ve katılımı yüksek bir şekilde kutlanmıştır. 1935 yılı kutlamaları, Amasya halkevinin hazırladığı plan doğrultusunda yürütülmüş, önce Vali Kadri Üçok'un oğlu Necip Üçok'un söylevi ile başlanmış, ardından halkevi Dil-Tarih ve Edebiyat kolu başkanı Necip Namık'ın dil üzerine yaptığı konuşma ile devam edilmiş, yine dil ile ilgili ortaokul öğrencilerinden şiirler dinlenmiştir. 1936 yılı kutlamalarının ise daha geniş olarak hazırlanan programla kutlandığı görülmüştür. Yine halkevinde dilimizin özgünlüğü üzerine konferanslar verilmiş, Güneş-Dil Teorisi⁵ anlatılmış, Türkçe'nin güzelliğine vurgu yapan şiirler okunmuş, bütün halk ve kurumlar özel çağrılarla programın yapılacağı salona davet edilmiştir (BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s. 1-2).

⁵ Güneş-Dil Teorisinin ilham kaynağı Viyanalı Dr. Hermann F. Kivergitsch'dir. Ona göre; dillerin doğuşu güneşe bağlanmalıdır. Güneş, saçtığı ışık, verdiği aydınlık ve parlaklık, taşıdığı güç, sayısız nitelikleri ile düşünen insanın kafasında çok yönlü bir kavram olarak belirmiştir. Bu yüzden ilk insanlar bütün maddi ve manevi kavramları birbirlerine güneşe verdikleri tek ad ile anlatmışlardır. Güneş karşısında insan oğlunun ağzından çıkan ilk kelime, çok anlamlı bir sestir. Bu ise yeni kavramların doğmasına yol açmıştır. Atatürk bu anlayışı, Türk diline uygulamayı düşünmüştür. O, Türk dilinin kadim bir dil olduğunu ve başka dillere kaynaklık ettiği görüşünün dilbilimi temellerine dayandırılacağı ümit etmiştir. Bu bağlamda Güneş- Dil teorisi ile ilk anlamlı sözlerin Türkler tarafından kullanıldığı ve başlıca dillerdeki pek çok kelimenin Türkçeden türediği ispat edilmeye çalışılmıştır. Buradaki temel amaç, birçok yabancı kelimenin Türkçe olduğu ispat edilerek, Türk dilinin dünyanın en zengin dili olduğunu göstermektir. Ancak yapılan çalışmalardan istenen sonuç elde edilemediğinden 1937 yılında bu teoriden vazgeçilmiştir. Bakınız; Mustafa Ergün, *Atatürk Devri*

Aşağıda her iki yılın kutlamaları hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

3.1. 1935 Yılı Dil bayramı Kutlamaları

Yukarıda ifade edildiği üzere 1935 yılı kutlamaları, tüm vilayetlerimizde halkevleri tarafından organize edilmiştir. Dolayısı ile Amasya'daki dil bayramı kutlamaları da halkevi başkanlığınca belirlenen programa göre yürütülmüştür. Program, Necip Üçok'un söylevi ile başlamış, konuşmacı Dil'in ne olduğunu kısaca anlatmak için huzurda bulunduğunu, buraya çıkmış olduğundan dolayı büyük bir kıvanç duyduğunu ifade etmiştir. Konuşmasında; her ulusun ayrı ayrı düşündüğünü, duyduğunu ve kavradığını bundan dolayı diller arasında farkın oluştuğunu, Türkçe üzerinde Arapça ve Farsçanın etkisi ile Osmanlıca denilen bir dilin oluştuğunu, bunu ise ülkede sadece bir tabakanın anladığını ve ilgi duyduğunu belirtmiştir. Bu yeni dilin herkes tarafından anlaşılmadığını ve gelecekte bu dilin anlaşılmasının daha zor olacağını sözlerine eklemiştir. Konuşmasının devamında dilin de bir canı olduğunu ve yaşadığını, ihtiyaca göre kelimelerin yeniden oluşturulduğunu, bazılarının unutulup kullanılmadığını, bazılarının ise manalarının güçlendirilerek kullanılmaya devam ettirildiğine vurgu yapmıştır. Diller arasında geçişkenlik hakkında bilgi veren konuşmacı, kelimelerin köken bakımından Batı ve Doğu dilleri arasında benzerlik gösterdiklerini de belirtmiştir. Bu konuda yapılacakların neler olduğunu açıkladıktan sonra iki yol bulunduğunu, bu yolları Linguistik (dil bilimi) ve Filoloji (bir dilin yazılı belgelerinin dilsel ve tarihsel açıdan incelenmesi) alanlarında çalışmaların yapılması olarak ifade etmiştir. Filolojinin ne işe yaradığını çeşitli örneklerle açıklayarak, *Filoloji, bir veya birkaç dilin sentaks, tarih, linguistik ve edebiyat yönünden bilgisini kurmak demektir* şeklindeki tanımlaması ardından, dil üzerinde yapılacak çalışmalar hakkında ayrıntılı bilgiler vermiştir (BCA. 490.1.0.0 yer:1166.93.2, s. 17-20).

Konuşmasının bir bölümünde; Avrupa bulunan ulusların dillerindeki bazı kelimelerde benzerliklerin olduğunu, filologların diller arasında mukayeseler yaptığını, böylelikle her ulusun kültürleri hakkında bilgilerin ortaya konulduğunu ve bu çalışmaların önemli olduğunu vurgulamıştır. Aynı dili konuşan ulusların dilleri arasında coğrafyanın etkisi ile birçok lehçelerin meydana geldiğinden söz ederek bizim Öz Türkçemizde de lehçe farklılıkları olduğunu, kendine mahsus dillerin türediğine işaret etmiştir (Hukuk dili, Asker Dili, Külhanbeyi Dili gibi). Konuşmasının son bölümünde, dil konusunun bir kültür meselesi olduğundan söz ederek tüm değerlerimizin kullanılan dil ile anlatılacağını, o nedenle de dilimizin zengin, işlek ve anlaşılır olmasını, duygu ve düşüncülerimizi en güzel şekilde ifade edecek özelliklerinin ortaya konulması gerektiğini belirtmiştir. Kültür konusu ile ilgili, *...biz güneşin oğulları olan Türkler kültürümüzün ışığı ile acunu (dünyayı) aydınlatmışız. Biz Türk ulusu, hiçbir ulustan kültür sahasında hiçbir tarihte geri kalmış değiliz. Kültür bizim, yükseklikler bizimdir. Biz her ulusun kültürce ve kuvvetçe önümüzde baş eğdiğini gören ve görececek olan bir milletiz. Çünkü kültürde yüce olan, kuvvetçe de üstündür* sözleri ile kültür kavramının önemine değinmiş, dilin kültür unsuru olması dolayısı ile gerekli hassasiyet gösterilmesine vurgu yapmıştır. Her zaman olduğu gibi bize en doğru yolu, yükselme ve ilerleme yolunu gösteren Atatürk'ün önünde derin saygı ve sevgi ile eğildiğini ifade ederek sözlerini tamamlamıştır (BCA. 490.1.0.0 yer:1166.93.2, s. 23).

Programın ikinci konuşmasını Amasya Halkevinin Dil, Tarih, Edebiyat kolu başkanı ve Evkaf müdürü Necip Namık Bey yapmıştır. Konuşmasında, Halkevinin ılık bir sevgi ve saygı havasıyla dolu olan çatısı altında Dil Bayramı nedeniyle toplanıldığını ifade ederek sözlerine başlamış, tarihi belgelere göre Türk ulusunun yer yüzünde ilk medeniyet kuran bir millet olduğunu, bu yolda başka uluslara da kılavuzluk ve öğretmenlik yaptığını, Türk dilinin de başka uluslara kılavuzluk yaptığını örneklerle anlatmaya çalışmıştır. Başka dillere

Türk Eğitimi, DTCF. Yayınları, Ankara 1982, 132-133; Ayrıca, Korkmaz, Z *Atatürkçü Düşüncede Türk Dilinin Yeri*, Atatürkçü Düşünce El Kitabı, Ankara 1995, Atatürk Araştırma Merkezi, 236-237.

kaynaklık yapacak zenginliğe, inceliğe ve dinleyeni ahengine imrendirecek bir güzelliğe sahip dilimizin dünkü adının Osmanlıca olduğunu, saltanatın yıkılıp tarihe karıştığı gibi Osmanlıcanın da terkedilmesi gerektiğini, bu dilin dilbilgisinin karışık, öğretilmesi ve öğrenilmesinin zor olduğunu belirtmiştir. Osmanlıcanın halkın dili olmadığını, edebiyatının da halk tarafından anlaşılmadığını, onun için milletin kendi içinde ikiye hatta üçe bölünmüş olduğunu, her bölümün ötekine yabancı gibi baktığına işaret ederek toplumun birbirinden koptuğunu ifade etmiştir. Bu nedenle dil bayramı olarak kutlanan bugün de Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin yapmak istediği şeyin dili korumak, karışıklıktan kurtarmak ve onu gerçekten halkın dili haline getirmek olduğunu söylemiştir. Hâkimiyetin kayıtsız şartsız millete ait olduğu gibi, sahip olunan dilin de millete ait olması gerektiğini anlatmıştır (BCA. 490.1.0.0 yer:1166.93.2, s. 14-16).

26 Eylül günü yapılan dil bayramı kutlamalarına üçüncü konuşmacı olarak Amasya Ortaokulu Türkçe öğretmeni ve aynı zamanda halkevinin Dil, Tarih, Edebiyat kolu üyesi Ali Kemal Bey katılmıştır. Ali Kemal Bey, dil bayramı kutlamaları için toplanıldığını, saf ve duru Türkçemizin sağlam yapısını çürüten yabancı sözleri ondan çıkarmak için açılan genel savaşın bugün başlatıldığını ve bugünün önemli bir işe başlangıç teşkil ettiğini belirterek sözlerine devam etmiştir. Ulusların genel yaşantısında ve düşünce dünyasında dilin oynadığı role geniş vererek yaptığı açıklamalardan sonra, anlaşılmayan bir Dil'in ona bağlanmış olanları sonsuza dek bir arada tutamayacağını, herkes tarafından anlaşılır bir Türkçe'nin var olması halinde onu konuşanların birbirine sağlam bağlarla bağlı kalacağını örneklerle açıklamaya çalışmıştır. Türkçenin Arap ve Fars dilleri ile karışmadığı çağlarda çok temiz ve saf olduğuna işaret ederek, yabancı dillerin etkisiyle birbirlerini anlamamaya ve birbirlerini sevmemeye başladıklarını ifade etmiştir. Toplum hayatında, onun gelişmesi ve ileri gitmesinde çok önemli bir fonksiyonu olan dil konusuna eğilmenin, bu olumsuzlukları dikkate alarak çözüme kavuşturmanın gerekliliğini anlatan Ali Kemal Bey, Türk Dili Araştırma Kurumunun kurulması ve Dil Kurultayının toplanmasının olumlu adımlar olduğunu belirtmiştir⁶. Konuşmasının bir bölümünde, eskiden gazetelerin bir satırında 5-6 yabancı sözün varlığı söz konusu iken bugün 10 satır yazıda tek bir yabancı sözün kalmadığını, bununla birlikte konuşmasında anlaşılmayan bir söz var ise bunun yabancı dillerden gelmiş olmasından değil, kendimize ait olan sözleri tanımayacak kadar unutmuş olmamızdan kaynaklandığını ifade etmiştir. Her işte olduğu gibi dil konusunda da öncülük yapan Atatürk'e derin saygı ve sevgilerini belirterek konuşmasını tamamlamıştır (BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s. 9-11).

Kutlama programının sonunda Mustafa adlı ortaokul öğrencisi *Önderi Dinlerken* adlı şiiri okumuştur. Şiirde birçok yenilik, kazanım ve başarılar Atatürk'e ithaf edilmiştir. 1935 yılı dil bayramı kutlamaları, katılımcıların coşkusuyla yapılan etkinliklerden sonra sona ermiştir (BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s. 12).

26 Eylül 1935 günü kutlanan dil bayramında halkevinde yapılan etkinlikte söylenen şiir ve konuşmaların birer nüshası Halkevi Başkanlığının 25.10.1935 tarih ve 23 sayılı yazıları ile Türk Dili Araştırma Kurumu Genel Sekreterliğine ve C.H.P (Cumhuriyet Halk Partisi) Genel Sekreterliğine gönderilmiştir (BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s. 8).

3.2. 1936 Yılı Dil Bayramı Kutlamaları

Türk Dil bayramı kutlamalarının 1936 yılında daha coşkulu bir şekilde yapıldığını ulusal gazetelerin ilk sayfalarında manşetten verdikleri başlıklardan anlıyoruz. 26 Eylül tarihli Tan gazetesinin *Bütün memleket Dil bayramını kutluyor*, manşetten haberi ile 26 Eylül tarihli Ulus Gazetesi ve diğerlerinin *Bugün Dil bayramı*, başlıkları ile verdikleri bayram kutlamaları haberleri dikkatleri çekmiştir (Tan, Ulus 26 Eylül 1936, s. 1). 26 Eylül tarihli Cumhuriyet Gazetesinin 5. sayfasında *Dil Bayramı* başlığı ile M. Turhan Tan tarafından bir

⁶ Ali Kemal Beyin konuşmasının tam metni için bakınız. (BCA. 490.1.0.0 yer:1166.93.2, s. 9-11).

makale yayınlanmıştır. Makalede, dil birliğinin önemine işaret edilerek, sarayla halkın konuştuğu dilin ayrı olduğu, bu ikiliğin yıllarca devam ettiği, bunun dile yapılmış bir suikast olduğu doğrultusunda bilgiler verilmiştir. Dil üzerine yapılan çalışmalarla dilde birliğin sağlanmış olduğu, bunun da kıymet ifade ettiğine vurgu yapılmıştır. Doğuda ve batıda hiçbir millette dil bayramı olamadığından söz edilerek, 26 Eylül gününün Dil Bayramı olarak kutlanmasının, milleti bahtiyar eylediği ifade edilmiştir (Cumhuriyet 26 Eylül 1936: 5). Ulusal basının ilk sayfasında verilen haberlerden kutlamaların, Halkevlerine iletilen kutlama programları doğrultusunda yapıldığını göstermektedir. Genellikle kutlamalarda, dil üzerine konferanslar verilerek, şiirler okunarak, halk müziği konserleri düzenlenerek gerçekleştirilmiştir (BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s. 22-23). Bu bağlamda Amasya’da da hem Amasya Halkevi hem de Merzifon Halkevi Başkanlığının hazırladığı program doğrultusunda kutlamalar yapılmıştır. Amasya’da 1936 yılı kutlama töreni, 26 Eylül günü beklenmeden III. Dil Kurultayının toplandığı gün olan 24 Ağustos günü Halkevi salonunda yapılmıştır. Halkevinin Dil, Tarih ve Edebiyat şubesi üyesi ve ortaokul Tarih-Coğrafya öğretmeni İzzet Nihat Orulu tarafından Türk dilinin değeri ve onu değerli kılmak için yapılacak çalışmalara yer veren bir konferans verilmiştir. Orulu konuşmasında; Türkçe’nin Latince gibi klasik özlüğünü korumuş bir dil olduğunu, zengin bir dil olması dolayısı ile kaynağındaki kelimelerin sosyal bir ulusun bütün kavramlarını anlatacak özelliğe sahip olduğuna işaret etmiştir. Türk dilinin bütün Asya, Avrupa, Afrika ve Amerika’ya kadar kültür dili olarak yayılmış olduğunu, dünya dillerine, dil ve edebiyatlarına etki etmiş olduğunu, Güneş-Dil Teorisinden bahsederek bu teorinin ana tezinin, Türk dilinin yeryüzü dillerine ana kaynak teşkil ettiğini ispat etmek olduğunu ifade etmiştir. Konuşmasını; *...III. Dil Kurultayı bütün bu hakikatleri acuna (dünyaya) tanıtacaktır. Uluslararası ekonomik savaşları önlemek için belki çare bulunur. Fakat kültürler ve diller sessiz ve gürültüsüz güreşmekte devam edecek, birbirini yutmak ve yenmek için savaşacaktır. Hangi dil daha zengin, daha işlenmiş, daha eksiksiz, hangi kültür daha ulusal, daha gelişmiş, daha ideal ise o kültür yenecektir. Bu hakikati herkesten iyi kavrayan Büyük Şef, erkinlik savaşı (bağımsızlık) savaşı biter bitmez sosyal ve kültürel arıtlara başlamış, Türk ulusunu dünya durdukça yaşatmak ve yükseltmek için en uygun tedbirleri almıştır. Bundan sonra Türk dili, geçmişte olduğu gibi gelecekte de acun kültür tarihinde büyük rol oynayacaktır. Cihan sahnesinde bu kadar parlak işler görmüş, insanlık tarihinde bu kadar şerefli ödevler yapmış olan ezeli ve şanlı Türk Ulu, ulu önder Kemal Atatürk’ün sayesinde daima ileri koşacak ve pek çok başarılar elde edecektir. Yaşasın Atatürk, yaşasın Türk Ulu* sözleri ile tamamlamıştır (BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s. 6-7).

Aynı gün Amasya’nın Merzifon ilçesi Halkevi Başkanlığı tarafından Merzifon’da da bayram kutlamaları yapılmıştır. C.H.P. Genel Sekreterliğine ilçe Halkevi Başkanlığının gönderdiği raporda; evlerin bayraklarla donatıldığı, tüm halkın ve kurumların özel çağrılarla halkevi salonuna davet edildiği, belirlenen salonda dil ve edebiyat hakkında konferanslar verildiği, şiirler okunduğu ve halk müziği konseri ile kutlamaların gerçekleştirildiği bildirilmiştir. Kutlama programında, öğretmen Cemil Solak Güneş-Dil Teorisinin tarihçesi hakkında, öğretmen Rıza Erkan, Güneş-Dil Teorisi’nin içeriği hakkında, İbrahim Necmi Dilmen’nin son eserinden alıntılar yaparak bilgi vermişlerdir. Ayrıca bir ortaokul öğrencisi, Vehbi Cem Aşkun’un dil devrimini anlatan şiirini okumuş, öğretmen Veysi Bey ise dil ve edebiyatımız hakkında konferans vermiştir. Türkçenin geçirdiği evreler anlatıldıktan sonra yine bir öğrenci tarafından İ. Haki Engin’in Dil Kurultayı için kaleme aldığı şiir okunmuş, nihayet programın son kısmında ulusal ve mahalli parçaların çalındığı bir konserle Merzifon’daki kutlama töreni sona ermiştir. (BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s. 22-23).

Halkevlerine gönderilen kutlamalarla ilgili tebliğ uyarınca yapılan törenlere mahsus olmak üzere etkinlikler hakkında Halkevi Başkanı Eczacı Ekrem Bilgen tarafından hazırlanan raporun birer nüshası, 28.8.1936 tarihinde Türk Dil Kurumu ve C.H.P. Genel Sekreterliğine gönderilmiştir. Raporda özetle, tüm vatandaşlara bayram kutlamalarının Halkevi salonunda yapılacağını duyurulduğu, bayram gününde bütün şehrin, C.H.P.

binası ve evlerin bayraklarla donatıldığı, esnaf, işçi, tüccar kısaca tüm halkın salonu doldurduğu, birbirlerinin bayramını kutladığı belirtilmiştir. Halkevinin Dil-Tarih ve Edebiyat kolu öğretmenlerinin, dilimizin önemine vurgu yapan konferans verdiği, konferansın ilgi ve heyecanla dinlendiği, program sonunda ...*yaşasın ulu önderimiz* sedaları ile programın sona erdiği bilgisi verilmiştir (BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s. 3-4).

Bilgi vermeye çalıştığımız 1935 ve 1936 yıllarında yapılan Dil bayramı kutlama etkinliklerinde, Türkçenin, zenginliği, özgünlüğü, kural ve kaideleri ile diğer dillerle olan münasebetleri ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu çalışmalarla halk, dili hakkında bilgilenmiş, dilinin güzelliğinin farkına varmış ve milli bilince katkısını anlamıştır. Dilin, kültürümüzün bir parçası, yaşam vasıtalarımızın olmazsa olmazı, birlik ve bütünlüğümüzün temeli olduğuna inancı artmıştır.

4. Sonuç

Türkçenin, uzun yıllar Arap ve Fars dillerinin etkisinde kalmış olması durumu Türk dilinin gelişmesi, zenginleşmesi ve kültürel bir değer olarak korunması önünde engel teşkil etmiştir. Bu olumsuz durum aşağı yukarı 19. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Türkçe'nin karşı karşıya kaldığı bu durumu yakından izleyen milli duyguları kuvvetli ve gelişmelere duyarlı bir kısım Türk aydını gösterdikleri çabalarla Türk dilini, diğer dillerin etkisinden kurtarmaya ve sahip olduğu zenginliği, tüm özellikleri ile ortaya koymaya çalışmışlardır. II. Meşrutiyet döneminde, dil konusu ile ilgili en bilinçli hareket *Yeni Lisan Akımı* ismiyle ortaya çıkmıştır. Konu ile ilgili olumlu yönde adımlar atılması sağlanmışsa da Türk dilinin Arapça ve Farsçanın etkisinden kurtarılması, kendi benliğine kavuşturulması ve sadeleştirmesinde istenen noktaya gelinebilmiş, bu yöndeki çalışmalar Cumhuriyet dönemine intikal etmişti. Önce, dil üzerinde çalışmalar yapacak bir cemiyetin kurulmasına karar verilmiştir. Ardından adı daha sonra Türk Dil Kurumu olacak olan Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuş, Atatürk'ün öncülüğünde ülkede dil seferberliği başlatılmıştır. Dil çalışmalarının nasıl ve hangi alanda yapılacağını belirlemek amacıyla yine Atatürk'ün önerileriyle büyük bir dil kurultayının toplanmasına karar verilmiştir. Türk Dil Kurumunun kuruluşundan yaklaşık iki buçuk ay sonra Dolmabahçe Sarayında I. Türk Dil Kurultayı toplanmıştır. Dil Kurultayı 9 gün sürmüş, bu süreçte dil alanındaki çalışmalar ciddiyetle sürdürülmüş, yapılan toplantılarda alınan kararlar hayata geçirilmiştir. Sürecin başarılı şekilde yürütülmesi, çalışmaların başlangıç günü olan 26 Eylül gününün bayram günü olarak düşünülmesine ortam hazırlamıştır. Sonuçta bu büyük toplantının açılış günü olan 26 Eylül'ün Dil bayramı olarak kutlanması önerisinde bulunulmuş, öneri kurultay üyeleri tarafından oy birliği ile kabul edilmiştir. O günden itibaren 26 Eylül günü, Dil bayramı olarak kutlanmaya başlanmıştır. Böylelikle resmi olarak kutlanan bir Dil bayramı günü kamu ve sosyal hayatımıza girmiştir.

Türkiye'nin birçok yöresinde olduğu gibi Amasya vilayetinde de Dil bayramı kutlamaları ilk yıllardan itibaren heyecanlı ve katılımı yüksek bir şekilde kutlanmıştır. Bayram kutlamaları Halkevi Genel Merkezi tarafından gönderilen program kapsamında kutlanmıştır. Bu çerçevede Halkevi Dil-Tarih ve Edebiyat kolu üyesi öğretmenleri tarafından Halkevi salonunda konferanslar verilmiştir. Törenlere özel çağrılarla tüm halk davet edilmiştir. Katılım oranı yüksek olmuş, toplantılar heyecanlı ve coşkulu geçmiştir. Konferanslarda genellikle dilin önemine, Türkçenin özgünlüğü, zenginliği ve güzelliğine vurgu yapılmış, Güneş-Dil Teorisi hakkında bilgi verilmiştir. Türk dilinin kendi benliğine kavuşturulması ve diğer dillerin etkisinden kurtarılması yönündeki çalışmalar anlatılarak, Türkçe'nin güzelliğine vurgu yapan şiirler okunmuştur. Yapılan etkinlikler, halkın kültürüne sahip çıkması mesajını verirken diğer taraftan Türkçe okuyup yazma ve Türkçe düşünme anlayışının yerleşmesine katkı sağlamıştır. Türk dili üzerine yapılan çalışmaların Atatürk'ün direktifleri ile yürütülmesi halkın ona olan sevgisini daha da artırmıştır. Kutlama törenlerinin yapılması sonrasında C.H.P.

ve Türk Dil Kurumu Genel Sekreterliğine yapılan etkinliklerle ilgili rapor gönderilmesi, bu konuya her iki kurumun da önem verdiğini, takip fikrine sahip olduklarını ve hassasiyetlerini göstermektedir. Diğer taraftan halkevlerinin çeşitli şubeleri tarafından gerçekleştirilen, konser, müsamere, spor etkinlikleri, sinema ve tiyatro gösterileri yanında özel günlerle ilgili düzenlenen programların yürütülmesinde aktif görev üstlenmiş olmaları bu kurumların önemini ortaya koymaktadır. Amasya ve ona bağlı Merzifon ilçesi Halkevi’nin de söz konusu dönemde, Dil bayramı ile ilgili kutlamaları merkezden gelen programa göre yürüterek, halkın aydınlanmasına ve bilgileneşine katkı sağladıkları tespit edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çıkar çatışmasının olmadığını beyan etmişlerdir. Katkı oranı dağılımı şu şekildedir: Birinci yazar, %100 oranında katkı sağlamıştır.

Kaynakça

BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s. 1-2.

BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s. 3-4.

BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s. 6-7.

BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s. 8.

BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s. 9-11.

BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s. 12.

BCA. 490.1.0.0 yer:1166.93.2, s. 14-16.

BCA. 490.1.0.0 yer:1166.93.2, s. 17-20.

(BCA. 490.1.0.0 yer: 1166.93.2, s.22.

BCA. 490.1.0.0 yer:1166.93.2, s. 23.

Akalın, Ş.H. (2002). Atatürk Döneminde Türkçe ve Türk Dil Kurumu, *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, S. 607. <https://turkoloji.cu.edu.tr/>

Akalın, Ş.H. (2004). Atatürk’ün Dil Politikası, *BAL-TAM/Türklük Bilgisi Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, 1, 31.

Akşam, Dil bayramı: Türkçe nasıl Türk olur? 26 Eylül 1934, (1,5)

Akşam, Dil bayramı dün parlak bir surette kutlandı, 27 Eylül 1936, (1)

Cumhuriyet, Birinci Dil Kurultayı Büyük Merasimle Açıldı, 27 Eylül 1932:1,5

Cumhuriyet, İkinci Dil bayramı, 4 Eylül 1934, (1,3)

Cumhuriyet, Dil bayramımız, 26 Eylül 1934, (1,6)

Cumhuriyet, Dil bayramı, 26 Eylül 1936, (5)

Ergün, M. (1982). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara: DTCF. Yayınları.

Ertan, T. F. (2011). *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Ankara: Siyasal Kitabevi.

Haber, Dil bayramı, 27 Eylül 1936, (1)

- Hacıeminoğlu, N. (1967). Dil bayramının Düşündürdüğü, *Türk Kültürü*, Eylül, 59.
- <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dil-bayrami/> (Erişim Tarihi: 7 Şubat 2025).
- <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/642/Dil-Bayram/> (Erişim Tarihi: 15 Mayıs 2025).
- <https://tdk.gov.tr/icerik/duyurular/26-eylul-dil-bayrami/> (Erişim Tarihi: 5 Şubat 2025).
- <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1030T.pdf> (Erişim Tarihi: 1 Şubat 2025).
- İnan, A. A. (2000). *Medeni Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- İnan, A.A. (1968). Atatürk Devrinde Dil Çalışmaları ve Akademi Meselesi, *Türk Kültürü*, Mayıs, 67.
- Kendirci, M. (2023). Cumhuriyet'in Yüzyılı ve 26 Eylül Türk Dili Bayramı, *Mülkiye Dergisi*, 47, 5.
- Korkmaz, Z. (1995). Atatürkçü Düşüncede Türk Dilinin Yeri, *Atatürkçü Düşünce El Kitabı*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Köymen, M.A. (1966). Atatürk'ün Kültür Siyaseti, *Türk Kültürü*, Kasım, 49.
- Kurun, Dil Bayramını İçten Kutladık, 27 Eylül 1935, (1).
- Özüçetin, Y., Kara, B.ve Bolat, M. (2017). Bazı İl ve İlçelerde Halkevi Bünyesinde Muhtelif Dil Bayramı Kutlamaları, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Autumn III, 61,
- Resmî Gazete, 3 Teşrinisani 1928: 6001-6002)
- Sakaoğlu, S. (1991). Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kuruluşu ve Atatürk, *Belleten*, 39.
- Sertkaya, O. F. (1966). Atatürk'ün Dil Politikası, *Türk Kültürü*, Kasım, 49.
- Tan, Bütün memleket Dil bayramını kutluyor, 26 Eylül 1936, (1)
- Temir, A. (1967). Dilimizle İlgili Bir Kanun Teklifi Üzerine, *Türk Kültürü*, Haziran, 56.
- Timurtaş, F. K. (1967). Dil bayramı ve Gerçekler, *Türk Kültürü*, Ekim, 60.
- Tongul, N. (2004). Türk Harf İnkılâbı, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım, 9, 33.
- Turan, R. (2002). Kültür Alanındaki Gelişmeler, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi C. II.*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA). (2003). 28, 445-446.
- Ulus, Dil bayramını bugün kutluyoruz, 26 Eylül 1935, (1-2)
- Ulus, Bugün Dil bayramı, 26 Eylül 1936, (1)
- Ülgen, E. (2023). Atatürk'ün Himayesinde Türk Dili Üzerine Yapılan Çalışmalar, *Yeni Yüzyılda İletişim Çalışmaları Dergisi*, 4, 8.
- Vakit, Türk Dili Birinci Kurultayı, 27 Eylül 1932, (1)
- Yamaç, M. (2023). Türkiye'nin Modernleşmesinde Harf Devriminin Rolü ve Tekirdağ, *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 6, 11.